

Pathology of the Obstacles to the Development of Qur'anic Culture with an Analytical View of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture

Hossein Qaderi-Baghdad ¹ Ali Safari ² Jalil Parvin ³ Hassan Asgharpoor ⁴

1. PhD Candidate in Qur'anic and Hadith Sciences, Qur'an and Hadith Campus, University of Qur'an and Hadith, Tehran, Iran (Corresponding Author).

2. Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Islamic Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Qur'an and Hadith, International University of Islamic Denominations, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Humanities, Shahed University, Tehran, Iran.

Corresponding Email: Hghaderi485@gmail.com

 <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>

Article History:

Received: 2024-10-31

Revised: 2025-03-01

Accepted: 2025-03-04

Online First: 2025-09-14

Keywords

Holy Qur'an,
Culture,
Pathology,
Obstacle,
development of Qur'anic
culture.

Type of Article:

Research

Abstract: The widespread establishment of a culture derived from the Qur'an and the Ahl al-Bayt (PBUT) has always required intensified efforts, optimization, and the provision of suitable groundwork. Accordingly, the present study aims to identify the most significant obstacles to the development of Qur'anic culture and to propose corresponding corrective measures, with an analytical focus on the National Charter for the Development of Qur'anic Culture. The central research question is: what are the major obstacles and the most essential corrective actions necessary for realizing the development of Qur'anic culture in society? Utilizing a descriptive-survey method combined with library research, the study employed a questionnaire consisting of ten key questions, gathering insights from Qur'anic experts and activists nationwide, with a statistical population exceeding 1,450 participants. After examining a wide range of obstacles and proposed reforms, the findings classify these obstacles into two categories based on their level of impact: structural and secondary. Among the most important structural obstacles are: the multiplicity of governmental authorities overseeing Qur'anic affairs, insufficient conviction regarding the centrality and priority of the Qur'an in national governance, and the lack of cohesive support for Qur'anic activists. As for secondary obstacles, they include inadequate attention to training and recruiting efficient and specialized Qur'anic practitioners, the absence of a comprehensive system of evaluation and continuous supervision of Qur'anic activities, and the lack of modern, integrated information systems with ongoing updates. The results indicate that the development of Qur'anic culture in society is achievable, but its realization requires the removal of obstacles and the implementation of a wide range of corrective measures centered on the National Charter for the Development of Qur'anic Culture.

How to cite:

Qaderi-Baghdad, Hossein; Safari, Ali; Parvin, Jalil; & Asgharpoor, Hassan. (2025). Pathology of the obstacles to the development of Qur'anic culture with an analytical view of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture. *Quran, Culture And Civilization* , 6 (3), 1-26. <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>

آسیب‌شناسی موانع توسعه فرهنگ قرآنی همراه با نگاه تحلیلی به
منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور

دریافت: ۱۴۰۳-۰۸-۱۰
بازنگری: ۱۴۰۳-۱۲-۱۱
پذیرش: ۱۴۰۳-۱۲-۱۴
انتشار آنلاین: ۱۴۰۴-۰۶-۲۳

<https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>

مقاله: پژوهشی

حسین قادری بغداد*^۱
علی صفری^۲
جلیل پروین^۳
حسن اصغرپور^۴

چکیده

فراگیر شدن فرهنگ منبعث از قرآن و عترت علیهم‌السلام، همواره به تلاشی مضاعف و بهینه‌سازی و تمهید زمینه‌های لازم نیاز دارد. از این‌رو هدف پژوهش حاضر آسیب‌شناسی مهم‌ترین موانع توسعه فرهنگ قرآنی و نیز تبیین اقدامات اصلاحی متناظر با آن، با نگاه تحلیلی به منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور است. سؤال اصلی پژوهش چنین است: مهم‌ترین موانع و ضروری‌ترین اقدامات اصلاحی لازم برای تحقق توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه چیست؟ در این پژوهش، با طراحی و ارائه پرسش‌نامه، از روش توصیفی پیمایشی و نیز مطالعات کتابخانه‌ای استفاده کرده و با طرح ده سؤال اساسی، از نظرات فعالان و کارشناسان قرآنی کشور با جامعه آماری بالغ بر ۱۴۵۰ نفر بهره برده‌ایم. نویسنده پس از بررسی طیف وسیعی از موانع و اقدامات اصلاحی متناسب با آن، این موانع را بر اساس میزان اثرگذاری هر یک، به دو بخش موانع ساختاری و فرعی تقسیم کرده است. تعدد و تکثر متولیان دولتی قرآن کریم، باورمندی ناکافی به محوریت و اولویت قرآن کریم در مدیریت کلان کشور و حمایت‌های غیرمنسجم از فعالان قرآنی از مهم‌ترین موانع ساختاری به شمار می‌رود. توجه ناکافی به تربیت و جذب حداکثری فعالان قرآنی کارآمد و متخصص، فقدان نظام جامع ارزیابی و نظارت مستمر بر فعالیت‌های قرآنی و فقدان سامانه‌های نوین و جامع اطلاعاتی و به‌روزرسانی مستمر آن نیز از مهم‌ترین موانع فرعی است. نتایج این پژوهش نشان داد توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه امری امکان‌پذیر و تحقق آن نیازمند مانع‌زدایی و طیف وسیعی از اقدامات اصلاحی با محوریت منشور توسعه فرهنگ قرآنی است.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، فرهنگ، آسیب‌شناسی، مانع، توسعه فرهنگ قرآنی.

استناد به مقاله:

قادری بغداد، حسین؛ و همکاران. (۱۴۰۴). آسیب‌شناسی موانع توسعه فرهنگ قرآنی همراه با نگاه تحلیلی به منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور. فصلنامه قرآن، فرهنگ و تمدن، ۶(۳)، ۱-۲۶.

doi: <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>

Hghaderi485@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قرآن و حدیث پردیس، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

۲. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده قرآن و حدیث، دانشگاه بین‌المللی مذاهب اسلامی، تهران، ایران.

۴. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

۱. مقدمه

بی‌تردید قرآن کریم جامع‌ترین و استوارترین و آخرین رهنمود پروردگار متعال است که برای دستیابی انسان به سعادت دنیوی و اخروی نازل گردیده است؛ لیکن نیل به این مهم، علاوه بر تلاوت و فهم آیات کریمه قرآن، موکول به عمل خالصانه به اوامر و نواهی آن است. به همین دلیل، اگرچه قرآن خود را بارها «هُدًى لِلنَّاسِ» (بقره: ۱۸۵؛ آل عمران: ۴؛ انعام: ۹۱) خوانده است، تنها پارسایانند که از نور هدایتش بهره می‌گیرند؛ چنان‌که خود می‌فرماید: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» (بقره: ۲)؛ چه اینکه پرهیزکاران امور خود را در عرصه‌های مختلف اعتقادی و فردی و اجتماعی بر اساس معارف بلند و راهبردهای زندگی‌ساز قرآن کریم بنا نهاده‌اند. قرآن کریم که دربردارنده عالی‌ترین دستورات حیات‌بخش برای نیل انسان به سعادت دنیوی و اخروی است، از جامعیت علمی بی‌ظنیری برخوردار است؛ چنان‌که خود در این باره می‌فرماید: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ. بِرِئَاسَةِ الْكِتَابِ (قرآن) را فرستادیم که بیانگر هر چیزی است» (نحل: ۸۱). همچنین پیامبر اکرم ﷺ در این باره فرمود: «مَنْ أَرَادَ عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَلْيَتَوَرَّ الْقُرْآنَ: هرکس دانش اولین و آخرین را می‌خواهد، باید [آن را] در قرآن بجوید» (متقی هندی، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۵۴۸). به علاوه کلام خداوند همواره تازه و باطراوت است و گذر زمان یا پیشرفت‌های مختلف علمی و اقتصادی و تغییر سبک زندگی در دوره‌های مختلف زندگی بشر پس از نزول قرآن، موجب کهنگی و قدیمی شدن آن نمی‌گردد. به همین دلیل، امام باقر علیه السلام قرآن را زنده و پویا می‌داند و می‌فرماید: «إِنَّ الْقُرْآنَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ: قطعاً قرآن زنده است و هرگز نمی‌میرد» (عیاشی، ۱۳۸۰ق ج ۲، ص ۲۰۳). از همین رو به عموم مسلمانان توصیه شده است که با جدیت به تعلیم و تعلم قرآن کریم پردازند و از این امر مهم غفلت نورزند. به عنوان نمونه پیامبر اکرم ﷺ در این باره فرمود: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَأْذِبُهُ اللَّهُ، فَتَعَلَّمُوا مَأْذِبَتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ: همانا این قرآن ضیافت خداوند است. پس چندان‌که می‌توانید، ضیافتش را بیاموزید» (طبرسی، ۱۳۵۰ش، ج ۱، ص ۱۶). البته تلاوت قرآن باید همراه با تدبیر و توجه به محتوای آن باشد. قرآن کریم خود نیز به این مهم تذکر داده و فرموده است: «كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ. [این] کتابی مبارک است که آن را به سوی تو نازل کرده‌ایم، تا در [باره] آیات آن بیندیشند و خردمندان پند گیرند» (ص: ۲۹). در این باره امام علی علیه السلام نیز فرمود: «أَلَا لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَيْسَ فِيهَا تَذَكُّرٌ: آگاه باش. در خواندنی که در پی آن تدبیر نباشد، خیری نیست» (صدوق، ۱۳۶۱، ص ۲۲۶؛ دیلمی، ۱۴۰۸ق، ص ۱۰۰).

بر اساس آنچه بیان شد، می‌توان به خوبی دریافت که ایمان به قرآن، اصلی‌ترین بخش از اندیشه و باور دینی هر مسلمانی است و بی‌تردید عینیت یافتن این باور عمیق و اندیشه زلال، در گرو انس و ارتباط و تعامل با قرآن کریم است؛ وگرنه اکتفا به قرائت قرآن، هرچند موزون و زیبا و دلپذیر باشد، منجر به بهره‌مندی کامل از این منبع فیاض الهی نخواهد شد.

لیکن آنچه امروز و پس از گذشت بیش از چهارده قرن از نزول قرآن، در عرصه و صحنه زندگی فردی و اجتماعی مردم، به‌ویژه عموم مسلمانان و به طور خاص شیعیان مشاهده می‌شود، با رهنمودهای سعادت‌آفرین و نجات‌بخش قرآن کریم بسیار فاصله دارد. میزان دور از انتظار ارتباط و انس افراد با قرآن کریم (جمالی، طرح آمار سرانه، ۱۴۰۰، ص ۲۸)، کمبود آگاهی و ضعف باور نسبت به اهمیت و محوریت قرآن در مدیران و فعالان نظام فرهنگی (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۱۴-۸)، وضعیت رو به نقصان فرهنگ عفاف و حجاب که با طرح مباحث مختلف در جامعه و ابلاغ یا عدم ابلاغ لایحه عفاف و حجاب مواجه گردیده،^۱ نیز سبک زندگی غربی گروه‌های

۱. لایحه عفاف و حجاب. مصوبه شهریورماه ۱۴۰۲ مجلس شورای اسلامی.

قابل توجهی از جامعه و نقایص موجود در شیوه بانکداری اسلامی (خالوزاده، ۱۴۰۲، صص ۷-۹)، مصادیقی مهم و مؤثر از فاصله گرفتن تدریجی جامعه از تعالیم حیات‌بخش قرآن کریم است. این فاصله معنادار، نگارندگان را بر آن داشت تا به آسیب‌شناسی موانع توسعه فرهنگ قرآنی و مهم‌ترین اقدامات اصلاحی متناظر با آن بپردازند.

توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه اسلامی از موضوعاتی است که پس از دو دهه از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به طور جدی‌تری مورد توجه دانشمندان و کارشناسان این امر قرار گرفت و به‌ویژه در مسیر نگارش و تدوین منشور توسعه فرهنگ قرآنی، تحقیقات گسترده و فشرده‌ای در این مورد صورت پذیرفت. بدین‌منظور طرح‌های پژوهشی متعددی (شامل هشت طرح یا فرآیند ارزیابی و آسیب‌شناسی) از سال ۱۳۸۹ به بعد تدوین و طراحی و به مرحله اجرا درآمد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

۱. گزارش تفصیلی ارزیابی عملکرد کمیسیون‌ها از سال ۸۹ تا ۹۰؛
  ۲. طرح پژوهشی چالش‌های اجرای منشور توسعه فرهنگ قرآنی (۱۳۹۰)؛
  ۳. نتایج هم‌اندیشی بررسی مسائل اساسی اجرای منشور شامل دبیرخانه شورا و کمیسیون‌ها (۱۳۹۶)؛
  ۴. ملاحظاتی درباره عملکرد کمیسیون‌ها در تعامل با شورای توسعه فرهنگ قرآنی (۱۳۹۹).
- همچنین مطالعات کارشناسی مفصلی پیش از تشکیل شورای توسعه فرهنگ قرآنی در خصوص آسیب‌های فعالیت‌های قرآنی بر اساس مطالعات دهه ۸۰ به انجام رسید که در نهایت منجر به ارائه طرح تشکیل شورا در قالب سند منشور توسعه فرهنگ قرآنی با بهره‌گیری از طرح جامع قرآنی (۱۳۸۵)، طرح جامع نهضت قرآن‌آموزی (۱۳۸۵) و طرح شناخت راهکارهای هماهنگی و سازماندهی فعالیت‌های قرآنی کشور (۱۳۸۴) گردید (شعبانی‌فرد، ۱۳۹۹، ص ۱۳). مهم‌ترین نتایج حاصل از این مطالعات عبارت است از:

۱. تعدد و تکثر مراجع مؤسس و بنیان‌گذار نهادها و سازمان‌های دولتی در حوزه فعالیت‌های قرآنی که موجب بی‌سامانی در این حوزه شده است؛
۲. نظام‌مند نبودن امر توسعه و تقویت فعالیت‌های قرآنی در ساختار و نظام اجرایی کشور؛
۳. ضرورت پایه‌ریزی نظام جامع حمایتی از مبلغان قرآنی و کارآمد نبودن نظام تقدیر و تکریم مادی و معنوی فعالان حوزه تبلیغ و ترویج قرآن کریم؛
۴. اشاعه فعالیت‌های سازمان‌یافته رسانه‌های ضد دینی؛
۵. لزوم طراحی سازوکار و برنامه مناسب جهت بهره‌گیری از دانش و فناوری‌های اطلاعاتی برای ارتقای کمی و کیفی فعالیت‌های قرآنی؛
۶. کم‌توجهی به امر پژوهش در حوزه قرآن و ضعف محتوایی برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، تبلیغی و ترویجی؛
۷. لزوم تعریف استانداردهای لازم در حوزه آموزش و پژوهش و فعالیت‌های تبلیغی ترویجی قرآن کریم؛
۸. لزوم در نظر گرفتن ساختار و تشکیلات مناسب در زمینه چگونگی تبلیغ امور قرآنی؛
۹. لزوم تقویت عزم و اراده جدی برای سامان‌دهی فعالیت‌های قرآنی در بین مسئولان کشور؛
۱۰. ضرورت پایه‌ریزی نظام کارآمد نظارتی و ارزیابی فعالیت‌های قرآنی؛

۱۱. تقویت بیش از پیش استفاده از منابع انسانی کارآمد و متخصص؛

۱۲. سامان بخشی به تقسیم وظایف و پرهیز از ناهماهنگی و موازی کاری و تداخل نقش‌ها در فعالیتهای قرآنی (شعبانی فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۳-۱۵).

همچنین در پایان‌نامه‌ای که به شناخت و اولویت‌بندی چالش‌های اجرای منشور توسعه فرهنگ قرآنی اختصاص یافته است، پس از مصاحبه‌های مختلف با فعالان برجسته قرآنی و کارشناسان خبره و صاحب‌نظران این عرصه، فهرستی از چالش‌های این منشور که مهم‌ترین سند بالادستی برای توسعه فرهنگ قرآنی در کشور به شمار می‌آید، ارائه شده است. نتایج به‌دست آمده در این پژوهش نیز که ذیل ۲۸ عنوان سامان یافته، شباهت زیادی با مطالعات آسیب‌شناسانه پیش‌گفته دارد (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۶۶-۹۷).

۲. تعاریف نظری

فرهنگ: واژه «فرهنگ» را مرکب از دو واژه «فر» و «هنگ» به معنای عقل، ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت، بندگی، فضیلت، وقار و شکوهمندی دانسته‌اند. «فرهنگ» در لغت به معنی تعلیم و تربیت است و در اصطلاح عبارت است از: «ابزارها، رسوم، معتقدات، علوم، هنرها و سازمان‌های اجتماعی» (آشوری، ۱۳۵۷، صص ۱۵-۱۷). همچنین «فرهنگ» را کلیت درهم‌تنیده‌ای از دانش، دین، هنر، قانون و اخلاقیات تعریف کرده‌اند (اسلامی ندوشن، ۱۳۵۴، صص ۲۴-۳۰). همچنین برای واژه «فرهنگ» در منابع مختلف معانی لغوی و تعاریف اصطلاحی متعددی یافت می‌شود؛ از جمله اینکه برخی «فرهنگ» را یک مفهوم گسترده، شامل باورها و ارزش‌ها و رفتارها می‌دانند که منطبق بر ارزش‌های اجتماعی و هنجارهای موجود در جوامع بشری مطرح شده است. همچنین گروهی دیگر «فرهنگ» را دربردارنده مجموعه‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، آداب و رسوم اجتماعی و عادات‌های افراد در یک گروه یا در یک جامعه دانسته‌اند (تایلر، ۱۸۷۱ق، ص ۱۲). ولی آنچه نگارنده از واژه «فرهنگ» در این پژوهش مدنظر قرار داده، عبارت است از: مجموعه عقاید، باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم و شیوه‌های عمل که برگرفته از قرآن کریم و سنت پیشوایان معصوم علیهم‌السلام باشد.

مانع: واژه «مانع» به معنای بازدارنده، جلوگیری‌کننده، دافع، رادع و عایق آمده (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱۴، ص ۲۴۲؛ عمید، ۱۳۵۰، ص ۳۷۴؛

معین، ۱۳۵۱، ص ۲۶۸؛ ذیل واژه مانع) و مقصود از آن در این پژوهش، عوامل اصلی یا فرعی بازدارنده توسعه فرهنگ قرآنی است.

آسیب‌شناسی: واژه «آسیب» در لغت به معنای زخم، صدمه، لطمه، آفت، رنج، آزار، زیان و ضرر آمده و مترادف واژگانی مانند

خدشه، گزند، عیب، نقص و خسارت است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۱۴۴؛ عمید، ۱۳۵۰، ص ۵۵؛ معین، ۱۳۵۱، ص ۷۳؛ ذیل واژه

آسیب) و در اصطلاح به هر عیب، نقص یا جراحاتی که به سبب عامل یا عواملی ایجاد می‌شود، اطلاق می‌گردد. مقصود از

«آسیب‌شناسی»، شناسایی آن دسته از عواملی است که وجود آن می‌تواند باعث توقف یا کندی هر نظام و سیستمی بشود (بنیانیان،

۱۳۹۵، ص ۲۸). آسیب‌ها انواع مختلفی دارد که از آن جمله، آسیب‌های اجتماعی و آسیب‌های فرهنگی است. آسیب‌های اجتماعی به

هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چهارچوب قواعد حاکم بر جامعه قرار نمی‌گیرد و با منع قانونی یا قبح اخلاقی و

اجتماعی روبه‌رو می‌گردد (ستوده، ۱۳۸۹، ص ۱۹). آسیب‌های فرهنگی نیز به مجموعه عواملی گفته می‌شود که با هدف مسخ یا تغییر

فرهنگ غالب در یک جامعه رخ می‌دهد و موجب تغییر یا تبدیل باورها و عادات و رسوم مردم می‌شود (ستوده، ۱۳۸۹، ص ۲۱). در این

پژوهش، مقصود از «آسیب‌شناسی»، شناخت موانع اصلی یا فرعی تحقق توسعه فرهنگ قرآنی و فراگیری آن در جامعه است.

توسعه فرهنگ قرآنی: به طور کلی، به تعمیم و تعمیق شناخت و ایمان به قرآن کریم و نیز ارتباط و انس با آن، با هدف تحقق مضامین آیات قرآنی در رفتار فردی و اجتماعی اقشار مختلف جامعه، «توسعه فرهنگ قرآنی» اطلاق می‌شود (فریدونی، ۱۳۹۲، ص ۶۵).

۳. پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی در پژوهش حاضر این است: با نگاه تحلیلی به منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور، موانع توسعه فرهنگ قرآنی چیست؟ همچنین از رهگذر این پژوهش، می‌توان به این دو پرسش نیز پاسخ داد: موانع ساختاری برای تحقق فراگیر توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه چیست؟ موانع فرعی توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه چیست؟

ردیف	متن سؤال	روش	مقیاس	دوسویه	منبع اقتضایی*
۱	وجود تشّت و پراکندگی در بین متولیان دولتی و مردمی فعال در عرصه قرآن کریم را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟	طیف لیکرت	پنج درجه‌ای	از خیلی زیاد تا خیلی کم و خنثی (نمی‌دانم)	آسیب‌شناسی
۲	وجود مشکلات اقتصادی به ویژه تورّم را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۳	تغییر ذائقه فرهنگی و نگرش‌های اعتقادی مردم را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۴	تأثیر آلودگی‌های ناشی از استفاده آزاد و بی‌قاعده از فضای مجازی را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۵	میزان عدم توفیق متولیان دینی مردمی یا دولتی یا هر دو در ارائه الگوهای شایسته و جذاب قرآنی به جامعه را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی
۶	ایجاد و گسترش ابهامات در گروه‌هایی از مردم نسبت به آموزه‌های دینی و قرآنی و عدم ارائه پاسخ‌های مناسب به آن را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۷	تأثیر عملکرد نامناسب برخی از شخصیت‌های دینی و پیشکسوتان قرآنی در توسعه فرهنگ قرآنی را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۸	تعارضات موجود در گرایش‌های سیاسی و اثرات آن بر جامعه را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی
۹	اقدامات شیطنت‌آمیز دشمنان داخلی و خارجی در تخریب چهره‌های قرآنی مشهور را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۱۰	تأثیر تهاجم فرهنگی و گسترش سبک زندگی غربی در توسعه فرهنگ قرآنی را تا چه اندازه به عنوان یک چالش برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				چالش‌ها
۱۱	تعدّد و تکثر متولیان دولتی و فقدان یک ساختار مرکزی و مرجع را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی
۱۲	فقدان نظام جامع حمایتی از فعالان قرآنی به صورت هوشمند و هدفمند را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی
۱۳	باورمندی ناکافی به محوریت و اولویت قرآن کریم در مدیریت کلان کشور را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی
۱۴	میزان نیازمندی منشور توسعه فرهنگ قرآنی به اصلاح یا تکمیل را تا چه اندازه به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه ارزیابی می‌کنید؟				آسیب‌شناسی

نگارندگان بر اساس روش طیف لیکرت و با مقیاس پنج درجه‌ای، به طراح و تدوین پرسش‌نامه‌ای متناسب با اهداف پژوهش خود پرداخته‌اند تا با بهره‌گیری از نتایج حاصل از پاسخ‌های دریافتی، بر غنای پژوهش بیفزایند. در پرسش‌نامه‌ای که به روش طیف لیکرت طراحی شده، پاسخ‌دهنده با ملاحظه سؤالات (گویه‌ها)، بر اساس یک مقیاس سه یا پنج یا هفت درجه‌ای یا بیشتر، پاسخ لازم را ارائه می‌کند. طیف لیکرت برای اندازه‌گیری دیدگاه، احساس، قضاوت و به طور کلی موضوعاتی که قابل مشاهده نیست، اما بر رفتار اشخاص اثرگذار است، به کار می‌رود. سؤالات این پرسش‌نامه از نوع مفاهیم دوقطبی یا دوسویه و مبتنی بر اهداف پژوهش طراحی گردیده است

(نورمن، سادمن، ۱۳۸۵، ص ۱۵۰). برای تولید هر گویه از جدول زیر، از منابع پژوهشی دبیرخانه شورای توسعه فرهنگ قرآنی استفاده و به اختصار در جدول به آن اشاره شده است (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۷۱-۷۷).

۴. روش شناسی پژوهش

روش تحقیق توصیفی-پیمایشی نوعی روش تحقیق است که به جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه یا مصاحبه‌های ساختاریافته می‌پردازد. هدف اصلی این روش، توصیف و تحلیل ویژگی‌ها و نگرش‌ها و رفتارهای مربوط به موضوع تحقیق است. در این روش، پژوهشگر به دنبال پاسخ به سؤالاتی خاص است که به درک بهتر یک پدیده اجتماعی، فرهنگی یا روان‌شناختی کمک می‌کند (حبیبی، ۱۴۰۰، ص ۶۲).

از آنجاکه هدف اصلی این پژوهش، آسیب‌شناسی موانع و راهکارهای توسعه فرهنگ قرآنی است، می‌توان گفت پژوهش حاضر از نظر هدف، در حیطه پژوهش‌های کاربردی قرار دارد. از سوی دیگر و با عنایت به اینکه در این پژوهش از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و نیز روش‌های میدانی (مانند پرسش‌نامه) استفاده شده است، می‌توان اذعان کرد که از منظر ماهیت و روش گردآوری داده‌ها، یک پژوهش توصیفی-پیمایشی به حساب می‌آید. این پژوهش از یک جامعه آماری بالغ بر ۱۴۵۰ نفر، شامل جمعی از قاریان و حافظان و فعالان قرآنی و نیز اساتید و دانشجویان علوم قرآن و معارف اسلامی، مدیران مؤسسات و مراکز قرآنی مردمی و متولیان دولتی امر قرآن برخوردار است؛ همچنین از روش نمونه‌گیری غیرتصادفی هدفمند از نمونه آماری ۳۶۵ نفره، شامل مدیران مؤسسات و مراکز قرآنی و متولیان دولتی امر قرآن و نیز اساتید و دانشجویان علوم قرآن و حدیث بهره برده است. به‌علاوه برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار نظرسنجی (پرسش‌نامه) استفاده شده است. نتایج حاصل از جمع‌آوری داده‌ها بر اساس روش روایی همگرا (اعتبار) و روش پایایی بازآزمایی (قابلیت اعتماد) تأیید گردیده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز بر اساس روش تحلیل کیفی و با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا صورت پذیرفته است. این تحقیق در صدد است تا بر اساس این روش، با تمسک به قرآن و سیره پیشوایان معصوم علیهم‌السلام و نیز با نگاه تحلیلی به منشور توسعه فرهنگ قرآنی کشور، به آسیب‌شناسی مهم‌ترین موانع موجود در مسیر توسعه فرهنگ قرآنی بپردازد، تا از رهگذر این ارزیابی، اقدامات اصلاحی لازم پیش‌بینی گردد.

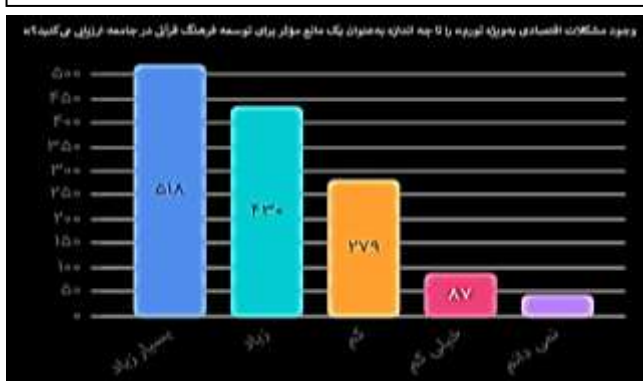
۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱. جداول و نمودارها

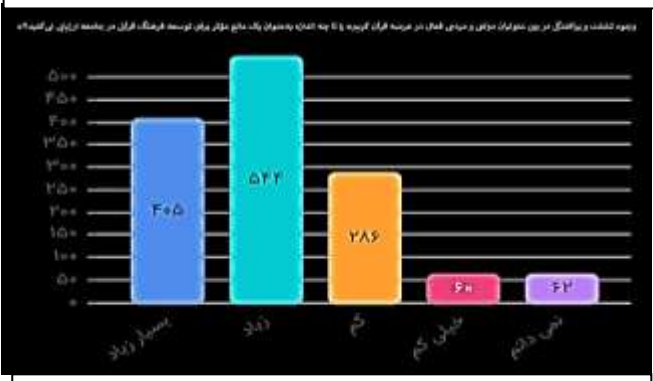
جدول مبتنی بر نتایج و متن سؤالات و نمودارهای به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه که رویکردی آسیب‌شناسانه دارد، به شرح زیر است:

ردیف	ابعاد	حیطه‌ها	موانع	درصد فراوانی پاسخ‌ها	میزان تأثیر زیاد و بسیار زیاد	میزان تشابه با نتایج پژوهش‌های پیشین
۱	موانع مربوط به ماهیت و محتوا	موانع مربوط به پاسخ‌گویی	میزان نیازمندی مشهور توسعه فرهنگ قرآنی به اصلاح یا تکمیل	۸۸	زیاد ۴۴ بسیار زیاد ۴۴	زیاد
			ایجاد ابهام‌ها و شبهه‌ها در بخش‌هایی از جامعه نسبت به آموزه‌های قرآنی و ارائه نکردن پاسخ‌های مناسب به آن‌ها	۸۱٫۵	زیاد ۴۱٫۵ بسیار زیاد ۴۰	زیاد
۲	موانع مربوط به مجریان و مردم	موانع مربوط به ویژگی‌های اعتقادی مجریان و مردم	باورمندی ناکافی به محوریت و اولویت قرآن کریم در مدیریت کلان کشور	۸۸	زیاد ۴۰ بسیار زیاد ۴۸	بسیار زیاد
			تغییر ذائقه فرهنگی و نگرش‌های اعتقادی مردم	۸۲	زیاد ۳۶ بسیار زیاد ۴۶	زیاد
۳	موانع مربوط به عوامل محیطی	موانع مربوط به ویژگی‌های رفتاری مجریان و مردم	تأثیر عملکرد نامناسب برخی از شخصیت‌های دینی و پیشکسوتان قرآنی	۷۵	زیاد ۴۲ بسیار زیاد ۳۳	زیاد
			تعدد و تکثر متولیان دولتی و فقدان یک ساختار مرکزی و مرجع	۸۸٫۵	زیاد ۴۳٫۵ بسیار زیاد ۴۵	بسیار زیاد
			وجود تعارضات موجود در گرایش‌های سیاسی چهره‌های شاخص قرآنی و تأثیرات مخرب آن در جامعه	۷۸٫۵	زیاد ۳۹٫۵ بسیار زیاد ۳۹	زیاد
			وجود تشکیلات و پراکندگی در بین متولیان دولتی و مردمی در عرصه قرآن کریم	۷۰	زیاد ۴۰ بسیار زیاد ۳۰	بسیار زیاد
۳	موانع مربوط به عوامل محیطی	موانع مربوط به شرایط اقتصادی	وجود مشکلات اقتصادی به‌ویژه گرانی و تورم	۷۰	زیاد ۳۲ بسیار زیاد ۳۸	بسیار زیاد
			تهاجم فرهنگی و گسترش سبک زندگی غربی	۸۶	زیاد ۳۳ بسیار زیاد ۵۳	بسیار زیاد
۳	موانع مربوط به مخاطبین	موانع مربوط به مخاطبین	آلودگی‌های ناشی از استفاده آزاد و بی‌قاعده از فضای مجازی	۸۲	زیاد ۴۳ بسیار زیاد ۳۹	بسیار زیاد
			تخریب برخی از چهره‌های شاخص و مشهور قرآنی و ابهام‌زایی نکردن از جایگاه آنان	۷۵	زیاد ۳۴ بسیار زیاد ۴۱	زیاد
۳	موانع مربوط به متولیان دولتی	موانع مربوط به نظام اداری	ارائه نکردن الگوهای شایسته و جذاب قرآنی به جامعه از سوی متولیان مردمی یا دولتی عرصه قرآن	۷۹٫۵	زیاد ۴۴٫۵ بسیار زیاد ۳۵	زیاد
			فقدان نظام جامع حمایتی از فعالان قرآنی به صورت هوشمند و هدفمند	۸۳٫۵	زیاد ۴۰٫۵ بسیار زیاد ۴۳	بسیار زیاد

وجود مشکلات اقتصادی به‌ویژه تورم به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه

وجود تشکیلات و پراکندگی در بین متولیان دولتی و مردمی فعال در عرصه قرآن کریم به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در

تأثیر آلودگی‌های ناشی از استفاده آزاد و بی‌قاعده از فضای مجازی به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در

تغییر ذائقه فرهنگی و نگرش‌های اعتقادی مردم به عنوان یک آسیب برای توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه

میزان عدم توفیق متولیان دینی مردمی یا دولتی یا هر دو در ارائه الگوهای شایسته و جذاب قرآنی به جامعه

ایجاد و گسترش ابهامات در گروه‌هایی از مردم نسبت به آموزه‌های دینی و قرآنی و ارائه نکردن پاسخ‌های مناسب به آن

تعارضات موجود در گرایش‌های سیاسی و اثرات آن بر جامعه

تأثیر عملکرد نامناسب برخی از شخصیت‌های دینی و پیشکسوتان قرآنی در توسعه فرهنگ قرآنی

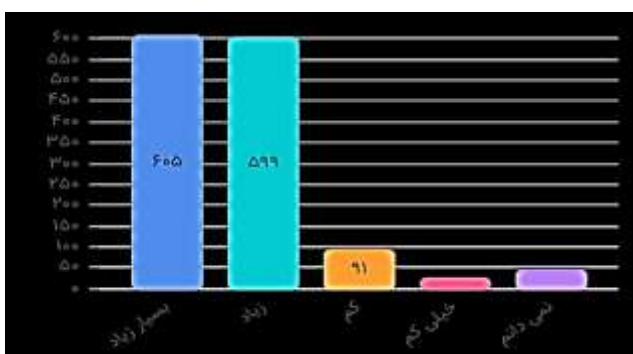
تأثیر تهاجم فرهنگی و گسترش سبک زندگی غربی در توسعه فرهنگ قرآنی

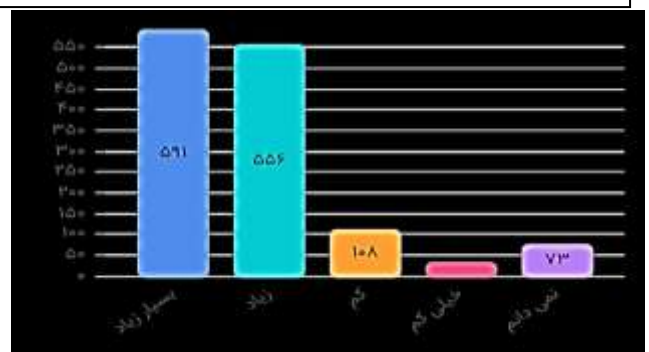
اقدامات شیطان‌آمیز دشمنان داخلی و خارجی در تخریب چهره‌های قرآنی مشهور

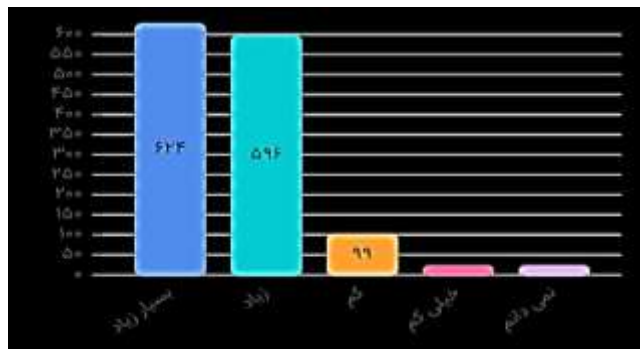
میزان نیازمندی منشور توسعه فرهنگ قرآنی به اصلاح یا تکمیل

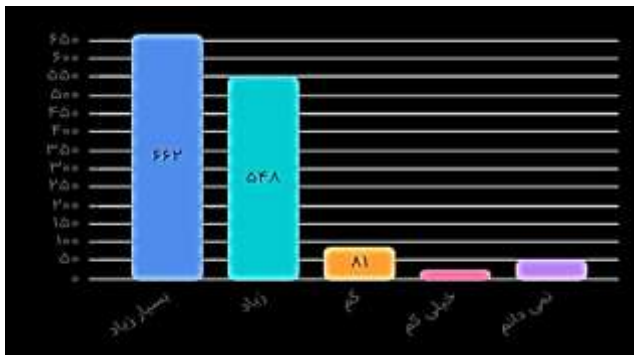
فقدان نظام جامع حمایتی از فعالان قرآنی به صورت هوشمند و هدفمند

تعدد و تکثر متولیان دولتی و فقدان یک ساختار مرکزی و مرجع

باورمندی ناکافی به محوریت و اولویت قرآن کریم در مدیریت کلان کشور

۲-۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از بررسی و ارزیابی نتایج حاصل از پاسخ‌های دریافتی، می‌توان با اطمینان، به موارد زیر اذعان کرد:

الف) متولیان مردمی و دولتی قرآن کریم نیازمند انسجام هرچه بیشتر و هماهنگی پایدار و هدفمند و بابرنامه هستند. این مهم می‌تواند در مسیر گسترش فرهنگ والای قرآن بسیار مؤثر واقع شود. یکی از بهترین راه‌های دستیابی به این مهم، پرهیز از تعدد و تکثر متولیان دولتی امر قرآن و تأسیس یک نهاد مرجع و همه‌جانبه‌نگر است.

ب) در میان موانع مختلفی که پرسش‌شوندگان درباره میزان تأثیر آن‌ها نظر داده‌اند، موانعی مانند اثرات مخرب تهاجم فرهنگی و گسترش سبک زندگی غربی، آلودگی‌های ناشی از استفاده بی‌قاعده و افسارگسیخته از فضای مجازی رهاشده، تغییر تدریجی ذائقه فرهنگی و نگرش‌های اعتقادی مردم و نیز تأثیرپذیری جامعه از ابهامات و شبهات ایجادشده از سوی معاندان و پاسخ‌گویی ناکافی به آن‌ها و ارائه نکردن الگوهای شایسته و جذاب قرآنی از سوی متولیان به جامعه، بیشترین تأثیر کاهنده را بر توسعه و گسترش فرهنگ قرآنی در جامعه داشته و دارد.

ج) اگر عملکرد متولیان مردمی قرآنی و چهره‌های مشهور، در این عرصه با لغزش یا خطای عامدانه و حتی سهوی همراه باشد و توسط عده‌ای مغرض یا جاهل، با ابزارهایی چون فضای مجازی در جامعه منتشر و بر حجم آن به صورت کاذب افزوده شود، می‌تواند بزرگ‌ترین ضربه‌ها را به امر توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه وارد کند و جبران آن هم ممتنع یا بسیار دشوار است.

۳-۵. موانع ساختاری

در میان موانع توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه، برخی از آن‌ها اساسی و ریشه‌دار و بسیار مهم است؛ به‌گونه‌ای که خود موجب ایجاد موانع متعدد دیگری می‌شود. با رفع چنین موانعی، به طور طبیعی بسیاری از موانع پدیدآمده در مسیر گسترش و تعمیق فرهنگ حیات‌بخش قرآن و عترت علیهم‌السلام برطرف می‌شود. اهمیت فراوان این موانع به‌گونه‌ای است که رفع آن نیازمند عزمی جدی و اراده‌ای راسخ از سوی مجموعه فعالان قرآنی به‌ویژه متولیان دولتی این امر است. زدودن عالمانه و اصولی این موانع، مهم‌ترین اقدام اصلاحی برای توسعه فرهنگ قرآنی به شمار می‌آید.

۱-۳-۵. تعدد و تکثر متولیان دولتی قرآن کریم

یکی از موانع اساسی در مسیر توسعه فرهنگ قرآنی، تعدد و تکثر مراجع مؤسس و بنیان‌گذار نهادها و سازمان‌های دولتی در حوزه فعالیت‌های قرآنی است. مهم‌ترین اثر مخرب این مانع نابسامانی و سردرگمی در عرصه این فعالیت‌هاست. سازمان تبلیغات اسلامی، معاونت قرآن و عترت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شورای توسعه فرهنگ قرآنی وابسته به شورای عالی انقلاب فرهنگی، نهادهای

قرآنی وابسته به نیروهای نظامی و انتظامی، شورای عالی قرآن، سازمان اوقاف و امور خیریه، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، سازمان فعالیت‌های قرآنی دانشگاهیان کشور، سازمان دار القرآن الکریم، اداره پشتیبانی از فعالیت‌های قرآنی و دینی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورای هماهنگی فعالیت‌های قرآن و عترت دانشگاه‌ها، مرکز قرآن و عترت وزارت بهداشت، سازمان قرآن و عترت بسیج، اتحادیه تشکل‌های قرآنی، مدیریت قرآن و حدیث حوزه‌های علمیه، اداره کل قرآن، نماز و عترت وزارت آموزش و پرورش، دانشکده‌های علوم قرآنی، گروه‌های علوم قرآن و حدیث دانشگاه‌ها و واحدها یا ادارات قرآنی و فرهنگی سایر ادارات و سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها، همه و همه به انواعی از فعالیت‌های متنوع قرآنی در حوزه‌های آموزش و پژوهش و تبلیغ و ترویج اشتغال دارند. اگرچه نهادهای مذکور بر اساس آیین‌نامه‌ها، شرح وظایف و شیوه‌نامه‌های مخصوص به خود، به فعالیت‌های ارزشمندی در این عرصه مشغولند، تحقق فراگیر توسعه فرهنگ قرآنی نیازمند انسجام و تمرکز و هدفمندی بیشتر این فعالیت‌ها در مسیر پیش‌بینی شده در منشور توسعه فرهنگ قرآنی است.

اساساً هر فرآیند اقتصادی، اجتماعی، سیاسی یا فرهنگی که از مدیریت چندگانه و هم‌سطح یا هم‌تراز برخوردار باشد، به دلیل اختلاف باورها، سلاقی، شیوه‌ها و تفاوت در شتاب عملکردها، به سرعت دچار تشتت و اضطراب می‌گردد و چنانچه این معضل برطرف نگردد، در نهایت به سردرگمی و ازهم‌پاشیدگی منجر می‌شود و حاصل همه تلاش‌ها و رنج‌ها را در کام خود فرو می‌برد. ساحت فعالیت‌های قرآنی نیز هرگز از این قاعده مستثنا نبوده و نیست. با بررسی آیات قرآن و نیز متون روایی و غور در حوادث صدر اسلام پس از رحلت جانگداز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، می‌توان نتیجه گرفت که یکی از اصلی‌ترین دلایل صبر تاریخی امام علی علیه السلام در مقابل غضب حق مسلم ایشان در زعامت جامعه اسلامی، پرهیز از هرگونه تشتت و چندگانگی برای حفظ و دوام نهال نوپای اسلام بوده است (مفید، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۳۴۹). میزان تشابه این نتیجه با نتایج آنچه از پژوهش‌های مشابه به دست آمده است، بسیار زیاد ارزیابی می‌شود (شعبانی‌فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۸۰-۲۰۱).

۲-۳-۵. باورمندی ناکافی به محوریت و اولویت قرآن کریم در مدیریت کلان کشور

بی‌تردید جمهوری اسلامی ایران نظامی برخاسته از عمق باورهای دینی با پشتوانه رهبری مرجعیت عالی فقیه جامع‌الشرایط و خون‌های مطهر شهیدان راه خدا و شیفتگان قرآن و عترت علیهم السلام است که این نظام را بر پایه تعالیم قرآن و عترت علیهم السلام و با تحمل سختی‌ها و رنج‌های فراوان بنا کرده‌اند. بدیهی است در چنین نظامی، قرآن کریم و تعالیم اهل بیت علیهم السلام باید به مثابه دو بال پرواز و پیشرفت در همه عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی مورد توجه ویژه قرار گیرد. لیکن مشاهده وضع موجود، از منظر میزان رسوب فرهنگ والای قرآن و عترت علیهم السلام در جای‌جای جامعه اسلامی، نشان از لزوم توجه مضاعف به جایگاه باعظمت قرآن کریم دارد. اگر جامعه اسلامی را همانند سایر جوامع، مجموعه‌ای درهم‌تنیده از نظام‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بدانیم و با دقت جایگاه فرهنگ قرآنی را در این نظام‌های چهارگانه بررسی کنیم، شاهد وجود شکاف‌ها و فاصله‌های زیاد نظام‌های مذکور با فرهنگ قرآنی خواهیم بود. این ادعا، نتیجه‌ای است که علاوه بر بررسی‌های مطالعاتی و کتابخانه‌ای، به شهادت آمار و ارقام حاصل از پژوهش‌های میدانی و پرسش‌نامه نیز با اطمینان بالا قابل اثبات است (شعبانی‌فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۸۰-۲۰۱).

اما آنچه مهم است و در این مجال، پرداختن به آن ضروری به نظر می‌رسد، چرایی این ضرورت آشکار و مهم است. باید دید جامعه‌ای که بر پایه تعالیم قرآن کریم و معارف بلند اهل بیت علیهم السلام و با محوریت فقاهت شیعی به پا خاسته است، چرا در این زمینه به وضع

مطلوب دست نیافته است؟ چه دلایل یا عواملی موجب پدید آمدن این شرایط و فاصله گرفتن جامعه و نظام حکمرانی از این فرهنگ متعالی و حیات آفرین شده است؟ باید به عنوان یک اقدام اصلاحی ساختاری در مدیریت کلان کشور، باید اساساً ضابطه یا التزام قانونی وجود داشته باشد تا مدیران اجرایی، تصمیم‌ساز یا تصمیم‌گیر را ملزم کند تصمیم‌ها و فرآیندهای اجرایی موردنظر خود را در تمام عرصه‌ها، مبتنی بر تعالیم قرآن و عترت علیهم‌السلام به انجام رسانند. این امر، خود به طور طبیعی باعث می‌شود مدیران ارشد نظام اسلامی اولاً خود را موظف به آشنایی با قرآن و عترت علیهم‌السلام و تمسک مستمر به آن بدانند که در نتیجه، تبدیل به مدیرانی مطلع از معارف بلند قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام می‌شوند؛ ثانیاً ایشان در هنگام تصمیم‌سازی یا تصمیم‌گیری و اجرای آن، خود را نیازمند به انطباق آن تصمیم‌ها با تعالیم این کتاب آسمانی می‌بینند. میزان تشابه این نتیجه با آنچه از پژوهش‌های مشابه به دست آمده است نیز بسیار زیاد ارزیابی می‌شود (شعبانی فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۸۰-۲۰۱).

۳-۳-۵. فقدان نظام جامع حمایت از فعالان قرآنی به صورت هوشمندانه و هدفمند

بی‌تردید توسعه فرهنگ قرآنی که برای جامعه اسلامی امری بسیار مهم و ضروری به شمار می‌آید، کار چندان ساده و آسانی نیست؛ چراکه برای تحقق توسعه فرهنگ قرآنی، متولیان دولتی و مردمی امر قرآن باید ابتدا خود توانمند شوند. سپس بر اساس طرح و برنامه‌ای جامع و هدفمند و هوشمندانه باید این توانمندی‌ها در طول یکدیگر با هم جمع شوند و به صورت هم‌افزا عمل کنند. حمایت‌های مؤثری از فعالان قرآنی اعم از قاریان، حافظان، مدیران و مربیان از سوی نهادهای مختلف انجام شده و می‌شود، لیکن این حمایت‌ها نیازمند نظامی جامع و هدفمند و مؤثر است. نهادها و دستگاه‌های مختلف متولی امر قرآن کریم، مانند شورای توسعه فرهنگ قرآنی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاونت قرآن و عترت آن، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان اوقاف و امور خیریه و سایر دستگاه‌ها، هر کدام متناسب با ظرفیت‌های فرهنگی و اقتضانات مالی خود به حمایت از فعالان قرآنی اهتمام داشته و دارند و حتی در این باره ضوابط و آیین‌نامه‌ها و مقرراتی هم تدوین کرده و به تصویب رسانده‌اند یا در قالب فراخوان‌های متعدد در حمایت از طرح‌ها و برنامه‌های قرآنی در سطح کشور سعی بلغی نموده‌اند، اما نگارندگان بر این امر مهم تأکید می‌کنند که این حمایت‌ها اولاً باید منسجم و هدفمند باشد، ثانیاً حمایت‌های نهادها و دستگاه‌های مختلف با یکدیگر باید متمرکز و هم‌افزا شود و ثالثاً به صورت کلی و کلان، کشور نیازمند یک نظام جامع حمایتی از فعالان قرآنی اعم از حقیقی یا حقوقی است که بتواند به صورت هوشمندانه و هدفمند و بر اساس نیازهای واقعی و اساسی‌شان، به گونه‌ای از آن‌ها حمایت کند که علاوه بر ایجاد دلگرمی مضاعف برای ایشان و همه‌ی دستداران فعالیت‌های قرآنی، دغدغه‌های مادی و معیشتی آنان را فرونشاند؛ چه اینکه بر اساس آیه ۷ سوره محمد علیهم‌السلام، یکی از مصادیق یاری خداوند بر اساس روایات، یاری کتاب آسمانی اوست (طیب، ۱۳۷۸، ج ۱۲، ص ۱۶۹). میزان تشابه این نتیجه با نتایج آنچه از پژوهش‌های مشابه به دست آمده است، بسیار زیاد ارزیابی می‌شود (شعبانی فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۸۰-۲۰۱).

۳-۳-۵. انحرافات و آلودگی‌های ناشی از استفاده آزاد و بی‌قاعده از فضای مجازی

هم‌اکنون بسیاری از شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ای با جذاب‌ترین و درعین حال پیچیده‌ترین شیوه‌های ممکن، مشغول فعالیت‌های ضد دینی و ضد اخلاقی هستند (حسینی، ۱۳۹۴، صص ۹-۱۴). از طرف دیگر و با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی و تعاملی، حجم عظیمی از جمعیت فعال جهان و ایران، با شتابی وصف‌ناپذیر به سمت استفاده از این فناوری‌ها در قالب تلفن همراه، ماهواره، شبکه

جهانی اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و اخیراً هوش مصنوعی سوق یافته‌اند. این موضوع توجه ویژه دشمنان اسلام و قرآن را به خود جلب کرده است تا با گسترش فرهنگ استفاده مستمر از فضای مجازی از یک‌سو و ارائه و تزریق مطالب و محتواهای غیردینی، ضد دینی، غیراخلاقی و شهوت‌گرایانه از سوی دیگر، اذهان و افکار و باورهای نوجوانان و جوانان و بزرگسالان را آماج تهاجمی گسترده و عمیق و وحشتناک قرار دهند و با تمسک به این فناوری‌های نوین، آرام‌آرام با تغییر باورها و آداب و رسوم و نیز ارزش‌ها و ضد ارزش‌های مردم، فرهنگ منحط و منحرف خویش را تبلیغ و ترویج کنند و در نهایت با ایجاد «گسل نسلی» در باورهای جامعه، از نسل نو جمعیتی بسازند که یا نسبت به اسلام و قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام بی‌تفاوت و مردّد و سطحی‌نگر است، یا شوربختانه به جمع مخالفان اسلام و قرآن پیوسته و با خرافه دانستن بسیاری از حقایق و حیانی، با آن مبارزه می‌کند. در کشور ما علی‌رغم تشکیل نهادهایی چون شورای عالی فضای مجازی و تصویب برخی از مقررات و ضوابط ضروری، فضای مجازی هم‌اکنون به دلیل فقدان قوانین و مقررات جامع و مانع و نیز نبود نظارت مؤثر و مستمر، همانند یک افعی هفت‌سر در حال بلعیدن اعتقادات و باورها و ارزش‌های فرد و اجتماع است و بزرگ‌ترین ضربه‌ها را بر پیکره ایمان و اعتقاد مردم به‌ویژه جوانان فرود می‌آورد. بنابراین مهم‌ترین اقدام اصلاحی در این عرصه، مدیریت هوشمندانه و هدفمند و مستمر فضای مجازی است. میزان تشابه این نتیجه با نتایج پژوهش‌های مشابه نیز بسیار زیاد ارزیابی می‌شود [\(سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، ص ۹۲\)](#).

۵-۳-۵. تأثیر عملکرد نامناسب برخی از شخصیت‌های دینی و پیشکسوتان قرآنی

به‌طورکلی در همه جوامع بشری، عملکرد شخصیت‌های برجسته و مورد عنایت مردم تأثیر بسزایی بر باورها و نیز عملکرد عموم مردم داشته و دارد. می‌توان از آن این موضوع با عنوان «ارائه الگوهای شایسته یا ناشایست» نیز یاد کرد که در میان ادیان و جوامع و ملل مختلف از دیرباز مورد توجه و اهتمام بوده است. در اسلام نیز معرفی الگوهای شایسته یکی از راه‌های جدی جلب و تقویت باورها به حقایق دینی بوده است. بسیاری از عالمان و شخصیت‌های برجسته اسلامی و قرآنی در طول تاریخ با مجاهدت‌های بی‌نظیر و ایثار جان و مال و آبروی خود مدافع حقیقی حریم پاک اسلام و قرآن بوده‌اند، لیکن تعداد اندکی از شخصیت‌های مشهور دینی یا پیشکسوتان قرآنی، علی‌رغم برجستگی‌ها و شایستگی‌های خود، در برخی مواقع از عملکرد شایسته‌ای در عرصه‌های خانوادگی، اجتماعی، سیاسی یا اقتصادی برخوردار نبوده‌اند. در این میان، اقدامات شیطنت‌آمیز دشمنان داخلی و خارجی اسلام و نظام اسلامی در بازتاب و ضریب دادن به این غفلت‌ها و در نتیجه تخریب گسترده و وسیع چهره‌های شاخص را نیز نباید از نظر دور داشت. بررسی تاریخ دین اسلام نیز نشان می‌دهد، ضربه‌های سهمگینی که برخی از چهره‌های شاخص از صحابه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به‌خصوص پس از وفات ایشان، به اعتقادات و باورها و در مجموع به پیشرفت اسلام وارد کردند، تأثیرات مخرب و مخرّب‌بری برجا گذاشت. تجمل‌گرایی، دنیاطلبی، ریاست‌طلبی، انحرافات سیاسی، فقدان بصیرت در امور اجتماعی و سیاسی و نیز انحصارطلبی و ویژه‌نگاری در مورد خود یا خانواده و فرزندان، از مهم‌ترین آسیب‌هایی است که برخی از چهره‌های مشهور دینی یا پیشکسوتان قرآنی به آن دچار شده‌اند. یک نمونه مشهور، زبیر بن عوام پسر عمه پیامبر و امام علی علیه‌السلام است که با آن سوابق ارزشمند در جنگ و جهاد برای پیشرفت اسلام در زمان پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، پس از وفات ایشان به دلایل مختلفی از جمله جاه‌طلبی و وسوسه‌های فرزندش عبدالله، از مسیر دفاع از ولایت امام علی علیه‌السلام منحرف گردید. این مهم در حالی بود که او پس از وفات پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، از بیعت با ابوبکر سر باز زد و در زمره یاران خاص امام علی علیه‌السلام قرار گرفت. امام علی علیه‌السلام درباره او فرمود: «زبیر همیشه از ما اهل بیت علیهم‌السلام بود؛ تا آن زمان که فرزند نامبارک او عبدالله بزرگ شد» [\(نهج البلاغه، حکمت ۴۵۳\)](#).

به نظر می‌رسد بروز رفتارهای مغایر با معیارهای قرآنی از سوی متولیان قرآنی یا فعالان شهیر این عرصه، می‌تواند موجبات دلسردی بسیاری از آحاد جامعه به‌ویژه نوجوانان و جوانان از فراگیری قرآن کریم و معارف بلند آن را فراهم آورد؛ به‌ویژه آنکه دشمنان اسلام در کمین نشسته و آماده‌اند تا کمترین و کوچک‌ترین غفلت‌ها را به کمک رسانه و ابزارهای نوین ارتباطی، به بزرگ‌ترین انحرافات فاحش و مضمّن‌کننده بدل کنند و از این رهگذر به هدف اصلی خود، یعنی جلوگیری از نشر و ترویج فرهنگ انسان‌ساز قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام دست یابند. میزان تشابه این نتیجه نیز با نتایج پژوهش‌های مشابه، زیاد ارزیابی می‌شود (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، ص ۹۶).

۵-۳-۶. وجود مشکلات عدیده اقتصادی، به‌ویژه گرانی و تورّم

اساساً در هر جامعه‌ای، شرایط اقتصادی حاکم بر مردم، پیوندی اجتناب‌ناپذیر با فرهنگ و اعتقادات مردم آن جامعه دارد. احتمال گرفتار شدن فرد یا اجتماعی که دچار مشکلات عدیده اقتصادی به‌ویژه تورّم و گرانی افسارگسیخته است، در دامن رفتارهای ناصحیح و گناه‌آلود اقتصادی افزایش می‌یابد؛ به این دلیل که آن فرد و جامعه برای تأمین مایحتاج و نیازهای اولیه خود و خانواده ناچار به سختی می‌افند. به سخن دیگر، در این شرایط سخت، افرادی که ایمان مستحکم و پایداری ندارند و به طور نسبی جمع زیادی از جامعه را تشکیل می‌دهند، ممکن است به سمت اموری مانند ربا، تقلّب، غش در معامله، گران‌فروشی، ویژه‌خواری و مانند آن سوق یابند. لقمه حرام که نتیجه شوم رفتارهای گناه‌آلود اقتصادی است، وقتی در درون خانواده و به تدریج جامعه جای گیرد، افراد را از تلاوت و فهم قرآن کریم و نیز عمل مؤمنانه به مقتضای تعالیم انسان‌ساز آن باز می‌دارد و این امر خود به یک آسیب جدی برای توسعه فرهنگ قرآنی تبدیل می‌شود. به‌علاوه تشدید مشکلات و تنگناهای اقتصادی و به‌خصوص پدید آمدن معضلات خاص اقتصادی، مانند گرانی‌های چندباره، موجب می‌شود توجه افراد به طور فزاینده به مدیریت و حلّ این موضوع جلب شود و عملاً وقت و حوصله و حتی کوشش و علاقه‌مندی افراد را به معنویات به‌ویژه قرآن کریم کاهش دهد. البته گروهی از اهل ایمان به دلیل ایمان مستحکم خود، حتی در اوج مشکلات اقتصادی، ضمن حفظ کردن اقتصاد خود از لقمه حرام، بر همت و ارتباطشان با مظاهر دینی چون نماز، قرآن، توسّل و مانند آن می‌افزایند. لیکن این گروه تنها بخش کوچکی از جامعه را تشکیل می‌دهند و بسیاری از افراد در چنین شرایطی، هم به روابط اقتصادی ناسالم تن می‌دهند و هم نسبت به تعالیم قرآن و معارف اهل بیت علیهم‌السلام کم‌توجه می‌شوند. بر این اساس، لزوم مدیریت مناسب اقتصاد کشور به عنوان یک اقدام اصلاحی، امری کاملاً روشن به نظر می‌رسد. میزان تشابه این نتیجه با نتایج پژوهش‌های مشابه بسیار زیاد ارزیابی می‌شود (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، ص ۴۸).

۵-۳-۷. تعارضات موجود در گرایش‌های سیاسی و اثرات آن بر جامعه

اگر در جامعه‌ای، بر اساس تعالیم دین اسلام، نظام و حکومت اسلامی حاکم باشد، به طور طبیعی زمامداران و حاکمان بیش از جوامع سکولار مورد توجه مردم قرار می‌گیرند. در نظام جمهوری اسلامی که بر پایه فقه شیعه و به رهبری یک فقیه جامع‌الشرایط تشکیل شده، بالطبع رفتارهای سیاسی مدیران و مسئولان نهادها و دستگاه‌های مختلف، از نگاه تیزبین مردم مخفی نمی‌ماند. به‌علاوه وجود ابزارهای نوین ارتباطی نظیر شبکه‌های اجتماعی، موجب می‌شود بسیاری از زوایای پنهان عملکرد شخصی و کاری مدیران و مسئولان نظام اسلامی در زمانی بسیار کوتاه در معرض دید و قضاوت آحاد مردم قرار گیرد. بدیهی است در چنین جامعه‌ای، وجود گرایش‌های سیاسی مختلف و تعارض‌های ناشی از آن، می‌تواند اثرات مخربی در امور سیاسی و اجتماعی و حتی در میزان تقیّد و اعتنای مردم به

فرهنگ دینی حاکم برجا گذارد؛ به‌خصوص اگر جناح‌های سیاسی در موقعیت‌های ویژه نظیر انتخابات، بی‌محابا به نقد غیرمنصفانه یکدیگر پردازند و برای جلب توجه مخاطبان به خود و دور کردن آنان از جناح رقیب، انواعی از اتهامات و نسبت‌های ناروا را نثار یکدیگر کنند. در چنین موقعیتی مردم احساس می‌کنند زمامداران که به‌نوعی رهبران دینی جامعه محسوب می‌شوند یا به آنان انتساب دارند، خود از تعهد دینی و اخلاقی برخوردار نیستند. بنابراین تنظیم شایسته تعاملات سیاسی و التزام به قانون از سوی همگان به‌ویژه مسئولان نظام، اقدام اصلاحی بسیار مؤثری به شمار می‌آید. میزان تشابه این نتیجه با نتایج پژوهش‌های مشابه زیاد ارزیابی می‌شود (شعبانی‌فرد، ۱۳۹۹، صص ۱۸۰-۲۰۱).

۴-۵. موانع فرعی

پس از برشماری و تبیین موانع ساختاری توسعه فرهنگ قرآنی، اکنون در ادامه، به‌اجمال و به صورت بسیار فشرده، به مهم‌ترین موانع فرعی توسعه و تعمیق فرهنگ قرآنی در جامعه اشاره می‌کنیم. مقصود ما از موانع فرعی، آن دسته از موانعی است که نتیجه قهری و طبیعی موانع ساختاری یا موانعی است که با سطح اهمیت و تأثیرگذاری پایین‌تر نسبت به موانع ساختاری، در راه توسعه فرهنگ قرآنی به عنوان عاملی بازدارنده و سلبی عمل می‌کند و تأثیرگذار است. بدیهی است که نباید نسبت به این موانع نیز غفلت کرد؛ چراکه آن‌ها به نوبه خود عاملی بازدارنده برای دستیابی به توسعه و ترویج فرهنگ حیات‌بخش قرآن و عترت ﷺ به حساب می‌آید و برای زدودن هر کدام باید به طور مناسب و حساب‌شده، برنامه‌ریزی اقدام کرد.

۴-۵-۱. ضعف در جذب فعالان قرآنی کارآمد و متخصص

به‌طورکلی یکی از موانع مشهود در بدنه دستگاه‌ها و نهادهای دولتی متولّی امر قرآن، فقدان یا کمبود معنادار نیروهای متخصص و کارآمد قرآنی است که هم از دانش و تحصیلات مناسب در رشته‌های مختلف علوم قرآن و حدیث برخوردار باشند و هم از لحاظ اجرایی سوابق و تجارب ارزشمندی داشته باشند. البته این مشکل با شدت و دامنه کمتری، در متولیان مردمی قرآن نیز وجود دارد و به‌وضوح قابل مشاهده و ارزیابی است. البته هم در بدنه نهادهای قرآنی دولتی و هم در تاروپود مؤسسات و مراکز قرآنی مردمی، فرهیختگانی بسیار کارآمد و دانش‌پایه حضور دارند، لیکن این عده، به تناسب نیاز برای تحقق توسعه فرهنگ قرآنی، درصد اندکی از آنچه شایسته و بایسته است تشکیل می‌دهند و در این زمینه کمبود وجود دارد. امروزه در علم مدیریت، یکی از اصلی‌ترین ارکان مدیریت فرایندها را وجود منابع انسانی کاردان و پُرانگیزه می‌دانند؛ در نتیجه وجود چنین کمبودی، خبر از آسیبی جدی در فرآیند توسعه فرهنگ دینی و قرآنی می‌دهد (برومندنسب، ۱۳۹۹، ص ۱۹).

۴-۵-۲. فقدان نظارت بر فعالیت‌های قرآنی و ارزیابی مستمر و مؤثر آن

همان‌طور که پیشتر اشاره شد، طرح‌های مختلفی به ارزیابی و نظارت فعالیت‌های قرآنی در عرصه‌های مختلف دولتی و مردمی و ارزشیابی عملکردهای متفاوت مجریان آن‌ها در کشور پرداخته و زحمات زیادی برای این مهم تقبل شده است، لیکن این نظارت‌ها اولاً نیازمند فرآیند مستمر و تکرارشونده در فواصل زمانی منظم است و ثانیاً نتایج حاصل از آن باید منجر به بازخوردهای جدی در فرآیندهای اجرایی و حتی علمی و دانش‌پایه در این فعالیت‌ها و مجریان آن شود. بنابراین به نظر می‌رسد این نظارت و ارزیابی‌ها باید به صورت

معناداری تقویت شود. طبعاً در هر فرآیند گسترده اجتماعی، سیاسی، فرهنگی یا اقتصادی خاطیان و فرصت طلبان و چندچهرگانی طماع و ناکارآمد وجود دارند که بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی‌ها باید با آنان برخورد کرد. فرآیندهای قرآنی نیز از این امر مستثنا نیست؛ لیکن پس از ارزیابی‌ها و انتشار نتایج نظارت‌های انجام‌شده، انجام برخوردهای انضباطی مورد انتظار است و نباید با تسامح و مصلحت‌اندیشی همراه شود (برومندنسب، ۱۳۹۹، صص ۱۲۱-۱۲۵).

۳-۴-۵. اشتغال اجرایی مضاعف فعالان قرآنی و تمرکز نداشتن بر فعالیت‌های قرآنی

حقیقت آن است که به دلایل مختلف، جمع کثیری از متولیان دولتی و مردمی امر قرآن، به فعالیت‌های متنوعی در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی و اجتماعی اشتغال دارند؛ تا آنجا که فعالیت‌های قرآنی تنها بخشی از کار ایشان را تشکیل می‌دهد و در نتیجه آنان به هیچ‌وجه امکان فعالیت متمرکز و مستمر و منسجم برای پیشبرد اهداف کلان قرآنی در جامعه را ندارند. در بسیاری از موارد، تنها سهم بسیار اندکی از وقت و انرژی شخصیت‌ها و چهره‌های شاخص قرآنی در عرصه‌های مختلف علمی و پژوهشی، عملی و اجرایی و حتی مدیریتی، در خدمت توسعه فرهنگ قرآنی قرار می‌گیرد و همان سهم اندک هم متأسفانه گاهی با اشتباهات و موازی‌کاری‌ها و رقابت‌های ناسالم درمی‌آمیزد. البته افراد خردوم و ارزشمندی نیز هستند که همه عمر و زندگی و امکانات مادی و معنوی خود را به پای خدمت به قرآن آورده‌اند، لیکن این عزیزان در مقایسه با میزان موردنیاز برای دستیابی به هدف والای توسعه فرهنگ قرآنی در کشور، بسیار محدود و کم‌شمارند (شعبانی‌فرد، ۱۳۹۹، صص ۸۵-۹۲).

۴-۴-۵. فقدان سامانه‌های جامع اطلاعاتی در عرصه فعالیت‌های قرآنی

بی‌تردید آنچه برای موفقیت در هر فرآیندی، پیش‌نیاز اولیه و مهمی برای طراحی برنامه‌های لازم جهت تحقق اهداف مدنظر صاحبان فکر و اندیشه است، شناخت کافی و جامع از کلیات و جزئیات مربوط به آن فرآیند است. برای دستیابی به شناخت همه‌جانبه نیز نیاز مبرم به اطلاعات کمی و کیفی جامع وجود دارد تا برنامه‌ریزان و طراحان زبردست بر اساس آن اطلاعات، به شناختی نزدیک به واقعیت موجود آن فرآیند دست یابند. مجموعه فعالیت‌های خرد و کلان قرآنی نیز از این امر مستثنی نیست. لیکن آنچه خود را به وضوح، به عنوان مانعی جدی در مسیر تحقق توسعه و گسترش فرهنگ قرآنی در جامعه نشان می‌دهد، فقدان یک نظام جامع و طبقه‌بندی‌شده است. طراحی چنین نظامی می‌تواند اطلاعات قرآنی (شامل انواع طرح‌ها و برنامه‌های خرد و کلان، پژوهشگران موردنیاز، اساتید، پیشکسوتان و مربیان قرآنی و سطح کمی و کیفی فعالیت‌های آنان) و نیز انواع و تعداد مراکز، تشکلهای، انجمن‌ها و مؤسسات مردمی و حوزه‌های واقعی فعالیت‌های قرآنی آنان و از همه مهم‌تر، جهت حرکت و تلاش آنان و میزان انطباق آن بر اهداف توسعه‌ای فرهنگ قرآن و عترت علیهم‌السلام را به گونه‌ای مناسب در دسترس فعالان و مدیران قرآنی کشور قرار دهد (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۱۲۷-۱۳۱).

۵-۴-۵. فراگیر نبودن منشور توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه

منشور توسعه فرهنگ قرآنی پس از گذشت نزدیک به پانزده سال از تصویب و ابلاغ آن، به طور قطع نیازمند بازنگری و اصلاح و تکمیل است، ولی در حال حاضر بهترین و مهم‌ترین سند بالادستی عرصه قرآن کریم در نظام اسلامی به شمار می‌آید. با وجود این، نه تنها آحاد مردم از وجود چنین سندی بی‌اطلاعند، بلکه جمع کثیری از فعالان قرآنی اعم از دولتی یا مردمی نیز از وجود چنین سند راهبردی و

مهمی آگاهی‌چندانی ندارند؛ زیرا نهاد متولی اصلی، یعنی شورای عالی انقلاب فرهنگی، به پیگیری ابلاغ این سند با امضای رئیس‌جمهور و تشکیل کمیسیون‌های وابسته به آن و نیز تشکیل جلسات متعدد و تدوین و صدور اسناد راهبری توسعه فرهنگ قرآنی بسنده کرده است و عملاً تشکّل‌ها یا نهادهای قرآنی مردمی یا دولتی ملزم به آشنایی با این منشور و تطبیق برنامه‌ها و فعالیت‌های خود با آن نشده‌اند؛ همچنین نظارت کافی نیز در این زمینه وجود ندارد و حتی مقررات، ضوابط یا قوانینی هم که همگان را به حرکت در مسیر تحقق این منشور ملزم کند، به تصویب نرسیده یا لازم‌الاجرا نشده است. نتیجه این ترک فعل‌ها، فراگیر نشدن مهم‌ترین سند راهبردی توسعه فرهنگ قرآنی در جامعه و به‌ویژه در بین فعالان قرآنی کشور است. در نتیجه انتظار تحقق توسعه و گسترش فرهنگ والای قرآن و عترت علیهم‌السلام، انتظاری غیر معقول و نامتناسب است (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۱۸۱-۲۲۵).

از دیگر موانع فرعی می‌توان به تعدّد مراجع صدور مجوز برای فعالیت‌های قرآنی، فقدان سازوکاری برای مشارکت گسترده نخبگان قرآنی در تصمیم‌سازی‌ها، شکل‌گیری فعالیت‌های قرآنی به صورت غیر منسجم و غیرهم‌افزا و ناکافی بودن مدیران توانمند قرآنی اشاره کرد (سلمانی ماهینی، ۱۳۹۴، صص ۱۸۱-۲۲۵) که تفصیل آن‌ها خود مجال دیگری می‌طلبد.

نتیجه‌گیری

در مجموع، از بررسی و ارزیابی داده‌های حاصل از انجام پژوهش حاضر، می‌توان با اطمینان نتیجه گرفت که اولاً توسعه فرهنگ قرآنی در سطح کلان و در جای‌جای نظام‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه امری شدنی و امکان‌پذیر است؛ لیکن حصول این فرآیند مبارک، نیازمند مقدمات، عوامل، رفع موانع و آسیب‌ها، اجرای روشمند و همه‌جانبه و نظارت و پایش مستمر است. ثانیاً برای تحقق توسعه فرهنگ قرآنی، همانند هر فرآیند محوری دیگر، ابتدا باید با آسیب‌شناسی همه‌جانبه مهم‌ترین موانع اصلی و فرعی پایش رو، به شناختی عالمانه و کامل و جامع از وضع موجود دست یافت و سپس از مهم‌ترین عوامل و شاخصه‌های اساسی برای تحقق این مهم آگاه شد. در گام بعدی لازم است به موانع شناسایی شده به صورت ویژه توجه کنیم و با اقدامات اصلاحی مناسب و مبتنی بر روش‌های عالمانه و کارشناسی شده، به رفع و دفع آن‌ها همّت گماریم. ثالثاً در خصوص موانع توسعه فرهنگ قرآنی، باید ابتدا به رفع موانع اصلی و ساختاری پرداخت؛ چه اینکه از میان برداشتن هر کدام از آن‌ها به منزله حذف بسترهای فرصت‌سوز و مخرب در این مسیر نورانی و جلوگیری از بروز موانع فرعی متعدّد و متکثّری است که می‌تواند ناشی از این موانع ساختاری باشد. به‌علاوه، به طور طبیعی و با حذف موانع ساختاری توسعه فرهنگ قرآنی، فرصت‌های جدید و بسترهای رشددهنده این فرآیند پدیدار می‌شود و شتاب حرکت صحیح در این مسیر را بیش‌ازپیش فراهم می‌کند. رابعاً با عنایت به فاصله معنادار وضع موجود قرآنی کشور با وضع مطلوب آن، مطابق با آنچه در منشور توسعه فرهنگ قرآنی پیش‌بینی شده است، بازنگری و اصلاح و تکمیل این منشور و به‌ویژه تلاش برای فراگیر شدن رجوع و اهتمام به منویات منشور توسعه در بین متولیان مردمی و دولتی قرآن کریم و پیش‌بینی ابعاد اجرایی الزام‌آور و درعین حال هدفمند و هوشمندانه برای آن، امری بسیار ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در مقاله مستخرج از پایان نامه:

نویسنده اول و مسئول: حسین قادری بغدادآباد

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان نامه، آقای دکتر علی صفری.

نویسنده سوم: استاد مشاور پایان نامه، آقای دکتر جلیل پروین.

نویسنده چهارم: استاد مشاور پایان نامه، آقای دکتر حسن اصغرپور.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافع وجود ندارد.

حمایت مالی

نویسندگان اظهار می‌دارند که در روند تهیه و نگارش این مقاله، هیچ‌گونه بودجه، گرنت یا حمایت مالی دیگری دریافت نکرده‌اند.

سپاسگزاری

از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر علی صفری که در طول نگارش این مقاله بارها از راهنمایی‌ها و نظرات ارزشمندشان بهره برده‌ام و

نیز از اساتید محترم مشاور آقایان دکتر جلیل پروین و دکتر حسن اصغرپور صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

همچنین از همراهی گران‌سنگ معاونت محترم پژوهش مؤسسه فرهنگی هنری قرآنی ثقلین یزد که بنده را در این فرآیند علمی به‌خوبی یاری

نموده‌اند نیز خاضعانه سپاسگزاری می‌کنم.

از داوران معزز این مقاله که با ارائه نظرات اصلاحی ارزشمندشان بر غنای علمی و استحکام ساختاری این مقاله افزودند نیز صمیمانه

قدردانی می‌کنم.

- قرآن کریم (محمد مهدی فولادوند، مترجم).
- نهج البلاغه (صبحی صالح، مترجم).
- اسلامی ندوشن، محمدعلی. (۱۳۵۴). فرهنگ و شبه فرهنگ. توس.
- العیاشی، محمد بن مسعود. (۱۳۸۰ ق). تفسیر العیاشی. المطبعة العلمیة.
- آشوری، داریوش. (۱۳۵۷). تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ. مرکز اسناد فرهنگی آسیا.
- برومندنسب، علی. (۱۳۹۹). مدیریت اسلامی از منظر قرآن و نهج البلاغه. اکبرزاده.
- بنیانیان، حسن. (۱۳۹۵). پیوست فرهنگی، ضرورت‌های وجودی، راهکارها و فرآیندهای تدوین. سوره مهر.
- تایلر، ادوارد برنت. (۱۸۷۱ ق). فرهنگ ابتدایی.
- جمالی، عبدالرسول. (۱۴۰۰). طرح آمار سرانه قرائت قرآن. انتشارات دبیرخانه شورای توسعه فرهنگ قرآنی کشور.
- حبیبی، آرش. (۱۴۰۰). روش پیشرفته پژوهش. نارون دانش.
- حسینی، سیده صدیقه. (۱۳۹۴). اهداف فرهنگی در جنگ نرم رسانه‌ای. مرکز پژوهش‌های صدا و سیما.
- خالوزاده، فرشاد. (۱۴۰۲). شناسایی و اولویت‌بندی اجرای موانع بانکداری اسلامی در ایران. اولین همایش ملی پژوهش‌های نوپدید در حسابداری، مالی، مدیریت و اقتصاد با رویکرد توسعه اکوسیستم نوآوری.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه دهخدا. روزنه.
- دیلمی، حسن بن محمد. (۱۴۰۸ ق). أعلام الدّین فی صفات المؤمنین. مؤسسه آل‌البتیت للإحياء التراث.
- ستوده، هدایت‌الله. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی اجتماعی. آوای نور.
- سلمانی ماهینی، مرتضی. (۱۳۹۴). شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌های اجرای منشور توسعه فرهنگ قرآنی. دبیرخانه اولین کنفرانس ملی قرآن و تحول علوم ایران با محوریت فرهنگ عمومی.
- شهبانی فرد، علیرضا. (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی عملکرد کمیسیون‌ها و شورای توسعه فرهنگی قرآنی و دستگاه‌ها. خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا).
- شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه. (۱۳۶۱). معانی الأخبار. دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- شیخو، لوئیس. (۱۳۹۳). المنجد (محمد بندریگی، مترجم). اسلامی.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۵۰). مجمع البیان فی تفسیر القرآن (ابراهیم میرباقری، مترجم). فراهانی.
- طیب، سید عبدالحسین. (۱۳۷۸). أظیب البیان فی تفسیر القرآن. اسلام.
- عمید، حسن. (۱۳۵۰). فرهنگ عمید. جاویدان.
- فریدونی، محمدحسین و دیگران. (۱۳۹۲). آشنایی با منشور توسعه فرهنگ قرآنی. دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- فیض کاشانی، ملامحسن. (۱۳۷۳). تفسیر الصّافی. مکتبه الصّدر.
- لایحه عفاف و حجاب. (مصوبه شهریورماه ۱۴۰۲). مجلس شورای اسلامی.
- متقی هندی، علی بن حسام‌الدین. (۱۴۲۴ ق). کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال. دارالکتب العلمیة.
- مفید، محمد بن علی. (۱۴۱۳ ق). الإرشاد فی معرفة الله علی العباد. آل‌البتیت.
- معین، محمد. (۱۳۵۱). فرهنگ فارسی معین. مؤسسه انتشاراتی امیرکبیر.
- نورمن ام برادرین، سیمور سادمن. (۱۳۸۸). روش‌های طراحی پرسش‌نامه (عبدالباقی روشنی، مترجم). کارا پیام.

Pathology of the Obstacles to the Development of Qur'anic Culture with an Analytical View of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture

Hossein Qaderi-Baghdad ¹ Ali Safari ² Jalil Parvin ³ Hassan Asgharpoor ⁴

1. PhD Candidate in Qur'anic and Hadith Sciences, Qur'an and Hadith Campus, University of Qur'an and Hadith, Tehran, Iran (Corresponding Author).

2. Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Theology and Islamic Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Qur'an and Hadith, International University of Islamic Denominations, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Qur'anic and Hadith Sciences, Faculty of Humanities, Shahed University, Tehran, Iran.

Corresponding Email: Hghaderi485@gmail.com

 <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>

Introduction

The Holy Qur'an is the most comprehensive, reliable, and final guidance revealed by Almighty God to lead humankind to worldly prosperity and eternal salvation. Attaining this lofty goal, however, requires not only the recitation and understanding of its noble verses but also sincere adherence to its commands and prohibitions. Although the Qur'an repeatedly introduces itself as "a guidance for mankind" (Q 2:185; 3:4; 6:91), only the pious truly benefit from its light of guidance: "This is the Book about which there is no doubt, a guidance for the God-fearing" (Q 2:2). More than fourteen centuries after its revelation, the lived realities of individuals and societies-particularly Muslims in general and Shi'a communities in particular-show a considerable gap from the Qur'an's salvific and life-giving instructions. It is this significant gap that has motivated the present study to analyze the obstacles hindering the development of Qur'anic culture and to propose the most essential corrective measures.

Methodology

The development of Qur'anic culture in the Islamic society has increasingly become a serious focus of attention among scholars and practitioners. Especially during the drafting of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture, a number of extensive studies were conducted, the most important of which include:

1. The detailed performance evaluation reports of the Charter's commissions;
2. The research project on the challenges of implementing the Charter;
3. The outcomes of consultative sessions addressing key issues in the Charter's implementation, including the Secretariat and commissions;
4. Observations on the performance of the commissions in their interaction with the Supreme Council for the Development of Qur'anic Culture.

In addition, comprehensive expert assessments had already been carried out in the 2000s-before the formal establishment of the Council for the Development of Qur'anic Culture-regarding the shortcomings of Qur'anic activities. These efforts culminated in the proposal to establish the Council through the Charter document, benefiting from three major initiatives: the Comprehensive Qur'anic Plan, the National Qur'an Literacy Movement, and the Strategic Plan for the Coordination and Organization of Qur'anic Activities in the country.¹

For the empirical stage, the researcher designed a questionnaire aligned with the objectives of the study, employing the Likert five-point scale. The questions were framed in bipolar or dichotomous conceptual forms and developed on the basis of the study's objectives.² The items were drawn from research sources produced by the Secretariat of the Council for the Development of Qur'anic Culture, as summarized in the reference table.³

Row	Question Text	Method	Scale	Bipolar	Source Category*
1	The existence of dispersion and fragmentation among governmental and non-governmental authorities active in the field of the Holy Qur'an as an obstacle to the development of Qur'anic culture in society	Likert scale	Five-point	From very high to very low, plus Neutral (I don't know)	Pathology
2	The existence of economic problems, especially inflation, as an obstacle to the development of Qur'anic culture in society				Challenges
3	The change in cultural tastes and people's religious outlooks as an obstacle to the development of Qur'anic culture in society				Challenges
4	The impact of pollution arising from unregulated and unrestricted use of virtual spaces as an obstacle to the development of Qur'anic culture in society				Challenges
5	The degree of failure of governmental or non-governmental religious authorities-or both-in presenting worthy and appealing Qur'anic models to society				Pathology
6	The creation and spread of ambiguities among groups of people about religious and Qur'anic teachings and the failure to provide appropriate answers				Challenges
7	The negative impact of the improper behavior of some religious figures and veteran Qur'anic personalities on the development of Qur'anic culture				Challenges
8	The existing conflicts among political tendencies and their effects on society				Pathology
9	The mischievous actions of domestic and foreign enemies in tarnishing the reputation of famous Qur'anic figures				Challenges
10	The impact of cultural invasion and the spread of Western lifestyles on the development of Qur'anic culture				Challenges
11	The multiplicity and redundancy of governmental authorities and the absence of a central reference structure				Pathology
12	The lack of a comprehensive, intelligent, and targeted support system for Qur'anic activists				Pathology
13	The insufficient belief in the centrality and priority of the Holy Qur'an in the macro-management of the country				Pathology
14	The extent to which the Charter for the Development of Qur'anic Culture requires amendment or completion				Pathology

1 .Shabani-Fard, Alireza. "Pathology of the Performance of the Commissions and the Supreme Council for the Development of Qur'anic Culture and Its Affiliated Bodies." (1980s–1990s SH / 2000s–2010s CE), p. 13.

2 . Norman M. Bradburn and Seymour Sudman. *Methods of Questionnaire Design*, p. 150.

3 .Salmani-Mahini, Morteza. "Identification and Prioritization of the Challenges in Implementing the Charter for the Development of Qur'anic Culture." (Hereafter cited as "Challenges"); and Shabani-Fard, Alireza. "Pathology of the Performance of the Commissions and the Supreme Council for the Development of Qur'anic Culture and Its Affiliated Bodies." (Hereafter cited as "Pathology").

The primary objective of this study is to analyze the obstacles to, and propose strategies for, the development of Qur'anic culture. Accordingly, the present research falls within the category of applied studies in terms of its aim, and it is classified as a descriptive–survey study in terms of its nature and data collection method. The validity of the data collection was confirmed using the convergent validity method, while its reliability was established through the test–retest technique. Data analysis was carried out through qualitative methods, employing the technique of content analysis.

Findings

Table based on the questionnaire results with a pathological approach:

Row	Dimensions	Domains	Obstacles	Frequency Percentage of Responses	Percentage of “High” and “Very High” Impact	Degree of Similarity with Previous Studies
1	Obstacles related to nature and content	Obstacles related to responsiveness	The extent to which the Charter for the Development of Qur'anic Culture requires amendment or completion	88	High 44 – Very high 44	High
			The creation of ambiguities and doubts among segments of society about Qur'anic teachings and the failure to provide appropriate responses	81.5	High 41.5 – Very high 40	High
2	Obstacles related to executors and the public	Obstacles related to the religious convictions of executors and the public	Insufficient belief in the centrality and priority of the Holy Qur'an in the macro-management of the country	88	High 40 – Very high 48	Very high
			The change in cultural tastes and people's religious outlooks	82	High 36 – Very high 46	High
		Obstacles related to behavioral features of executors and the public	The negative impact of the improper behavior of some religious figures and veteran Qur'anic personalities	75	High 42 – Very high 33	High
			The multiplicity and redundancy of governmental authorities and the absence of a central reference structure	88.5	High 43.5 – Very high 45	Very high
			The existing conflicts among political tendencies of prominent Qur'anic figures and their destructive effects on society	78.5	High 39.5 – Very high 39	High
			The existence of dispersion and fragmentation among governmental and non-governmental Qur'anic authorities	70	High 40 – Very high 30	Very high
3	Obstacles related to environmental factors	Obstacles related to economic conditions	The existence of economic problems, especially high prices and inflation	70	High 32 – Very high 38	Very high
		Obstacles related to audiences	Cultural invasion and the spread of Western lifestyles	86	High 33 – Very high 53	Very high
			Pollution arising from unregulated and unrestricted use of virtual spaces	82	High 43 – Very high 39	Very high
			Defamation of prominent and well-known Qur'anic figures and the lack of clarification of their status	75	High 34 – Very high 41	High
4	Obstacles related to governmental authorities	Obstacles related to the administrative system	The failure of governmental or non-governmental Qur'anic authorities to provide worthy and appealing Qur'anic models to society	79.5	High 44.5 – Very high 35	High
			The lack of a comprehensive, intelligent, and targeted support system for Qur'anic activists	83.5	High 40.5 – Very high 43	Very high

From the evaluation of the responses received, the following conclusions can be drawn with confidence:

a) Governmental and non-governmental Qur'anic authorities require greater cohesion, sustainable coordination, purposeful planning, and unity of action. This is one of the most effective means for promoting the exalted culture of the Qur'an. Among the best ways to achieve this goal is to avoid multiplicity and redundancy among governmental bodies concerned with Qur'anic affairs and to establish a central, comprehensive authority.

b) Among the various obstacles identified by respondents in terms of their degree of impact, the following were considered to have the greatest negative effect on the development of Qur'anic culture: the destructive consequences of cultural invasion and the spread of Western lifestyles; the harms of unregulated and uncontrolled use of virtual spaces; the gradual shift in cultural tastes and religious outlooks of the people; the influence of ambiguities and doubts created by opponents coupled with inadequate responses; and the failure of authorities to present attractive and worthy Qur'anic models to society.

c) If the performance of Qur'anic figures-whether popular personalities or institutional authorities-is marred by slips, intentional errors, or even unintentional mistakes, and these are disseminated by hostile or ignorant actors, especially through virtual platforms, they may inflict the gravest damage on the development of Qur'anic culture. In many cases, such damage becomes irreparable or exceedingly difficult to redress.

d) Some of the obstacles to developing Qur'anic culture in society are fundamental, deep-rooted, and highly influential, such that they in turn generate numerous secondary obstacles. Removing these core impediments will naturally eliminate many derivative ones, paving the way for the expansion and deepening of Qur'anic and Ahl al-Bayt culture. Because of their critical importance, eliminating these obstacles requires serious resolve and determination on the part of Qur'anic activists, especially governmental authorities. Scientifically grounded and principled efforts to remove them constitute the most essential corrective action for the development of Qur'anic culture.

e) Weaknesses in recruiting efficient and specialized Qur'anic activists, the absence of continuous and effective monitoring and evaluation of Qur'anic activities,¹ the excessive administrative burdens placed on Qur'anic actors², the lack of comprehensive information systems for Qur'anic activities³, and the limited dissemination of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture in society⁴ are among the most important secondary obstacles to Qur'anic cultural development.

Conclusion

The findings of this study confirm that, first, the development of Qur'anic culture across the political, economic, cultural, and social structures of society is indeed achievable. Second, to realize this goal, a comprehensive pathology of both primary and secondary obstacles is required to provide a holistic and scholarly understanding of the current situation, followed by targeted

1. Boroomandnasab, Ali. *Islamic Management from the Perspective of the Qur'an and Nahj al-Balāgha*, p. 19.

2. Shabani-Fard, Alireza. "Pathology of the Performance of the Commissions and the Supreme Council for the Development of Qur'anic Culture and Its Affiliated Bodies," pp. 85–92.

3. Salmani-Mahini, Morteza. "Identification and Prioritization of the Challenges in Implementing the Charter for the Development of Qur'anic Culture," pp. 127–131.

4. Ibid., pp. 181–225.

corrective measures. Third, priority should be given to addressing the main structural obstacles, since the removal of each of these simultaneously eliminates several secondary ones. Fourth, given the significant gap between the current state of Qur'anic culture in the country and the desired state envisioned in the National Charter for the Development of Qur'anic Culture, revising, amending, and completing this Charter is both urgent and indispensable.

Keywords

Holy Qur'an, culture, pathology, obstacle, development of Qur'anic culture.

Ethical Considerations

Compliance with research ethics. The authors observed the ethical principles in conducting and publishing this scholarly research, and this is confirmed by all of them.

Author Contributions

Contributions to the article derived from the thesis:

- **First and corresponding author:** Hussein Qaderi Baghdadabad
- **Second author (thesis supervisor):** Dr. Ali Safari
- **Third author (thesis advisor):** Dr. Jalil Parvin
- **Fourth author (thesis advisor):** Dr. Hasan Asgharpoor

Conflict of interest

The authors declare that they have no conflict of interest.

Funding statement

The authors declare that no funds, grants, or other support were received during the preparation of this manuscript.

Acknowledgments

We express our sincere gratitude to the thesis supervisor, Dr. Ali Safari, whose guidance and valuable comments we repeatedly benefited from during the preparation of this article; and to the thesis advisors, Dr. Jalil Parvin and Dr. Hasan Asgharpoor, for their generous counsel. We also humbly thank the Research Department of the Thaqalayn Qur'anic Cultural–Artistic Institute of Yazd for their invaluable support during this scholarly process. We further extend our sincere appreciation to the esteemed reviewers of this article, whose constructive comments enhanced its scholarly richness and structural rigor.

References

- The Holy Qur'an (M. Fooladvand, Trans.).
- Nahj al-Balagha* (Ş. Şālih, Trans.).
- al-'Ayyāshī, M. b. Mas'ūd. (1960). *Tafsīr al-'Ayyāshī*. al-Maṭba'a al-'Ilmiyya. [In Arabic]
- al-Daylamī, Ḥ. b. Muḥammad. (1987). *A'lām al-dīn fī ṣifāt al-mu'minīn*. Mu'assasat Āl al-Bayt li-Ihyā' al-Turāth. [In Arabic]
- al-Mufīd, M. b. 'A. (1992). *Al-Irshād fī ma'rifat ḥujaj Allāh 'alā al-'ibād*. Āl al-Bayt. [In Arabic]
- al-Muttaqī al-Hindī, 'A. b. Ḥ. (2003). *Kanz al-'ummāl fī sunan al-aqwāl wa-l-af'āl*. Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. [In Arabic]
- al-Şadūq, M. b. 'A. b. Bābawayh. (1982). *Ma'ānī al-akhbār*. Daftar Entesharat-e Eslami, Howzeh Elmiyeh Qom. [In Arabic]
- al-Ṭabrisī, Faḍl b. Ḥasan. (1971). *Majma' al-bayān fī tafsīr al-Qur'an* (E. Mirbagheri, Trans.). Farahani. [In Arabic]
- Amid, H. (1971). *Amid dictionary*. Javidan. [In Persian]
- Ashouri, D. (1978). *Definitions and the concept of culture*. Markaz-e Asnād-e Farhangi-ye Āsiyā. [In Persian]
- Bonyanian, H. (2016). *Cultural appendix: Existential necessities, strategies, and drafting processes*. Soreh Mehr. [In Persian]
- Boroumandnasab, A. (2020). *Islamic management from the perspective of the Qur'an and Nahj al-Balagha*. Akbarzadeh. [In Persian]
- Bradburn, N. M., & Sudman, S. (2009). *Questionnaire design methods* (A. Roshani, Trans.). Karapayam. [In Persian]
- Dehkhoda, A.-A. (1994). *Dehkhoda dictionary*. Rozaneh. [In Persian]
- Eslami Nodoushan, M.-A. (1975). *Culture and pseudo-culture*. Toos. [In Persian]
- Fereydouni, M.-H., et al. (2013). *Introduction to the Charter for the Development of Qur'anic Culture*. Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. [In Persian]
- Feyd Kāshānī, M. (1994). *Tafsīr al-şāfi*. Maktabat al-Şadr. [In Arabic]
- Habibi, A. (2021). *Advanced research methods*. Narvan Danesh. [In Persian]
- Hijab and Chastity Bill*. (September 2023). Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
- Hosseini, S. S. (2015). *Cultural goals in the soft war of the media*. IRIB Research Center. [In Persian]
- Jamali, A.-R. (2021). *Statistical plan for per capita Qur'an recitation*. Secretariat of the Supreme Council for the Development of Qur'anic Culture. [In Persian]
- [Khaloozadeh, F. \(2023\). Identifying and prioritizing barriers to implementing Islamic banking in Iran. *First National Conference on Emerging Research in Accounting, Finance, Management and Economics with a Focus on Innovation Ecosystem Development*. \[In Persian\]](#)
- Moein, M. (1972). *Moein Persian dictionary*. Amir Kabir. [In Persian]
- [Salmani Mahini, M. \(2015\). Identifying and prioritizing challenges in implementing the Charter for the Development of Qur'anic Culture. *Secretariat of the First National Conference on the Qur'an and the Transformation of the Sciences of Iran*. \[In Persian\]](#)
- Setoudeh, H. (2010). *Social pathology*. Avaye Nour. [In Persian]
- Shabani Fard, A. (2020). Pathology of the performance of commissions and the Supreme Council for Qur'anic Cultural Development and institutions. Islamic Republic News Agency (IRNA). [In Persian]
- Sheikho, L. (2014). *Al-Munjid* (M. Bandar Rigi, Trans.). Eslami. [In Arabic]

Ṭayyeb, S.-'A. (1999). *Aṭyab al-bayān fī tafsīr al-Qur'ān*. Eslami. [In Arabic]

Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture*. Murray. [In Persian]

How to cite:

Qaderi-Baghdad, Hossein; Safari, Ali; Parvin, Jalil; & Asgharpoor, Hassan. (2025). Pathology of the obstacles to the development of Qur'anic culture with an analytical view of the National Charter for the Development of Qur'anic Culture. *Quran, Culture And Civilization* , 6 (3), 1-26.
<https://doi.org/10.22034/jksl.2025.484381.1405>